

dílu se autor pokouší objasnit úlohu a místo skupin nátlaku v politickém životě. Nejprve přiznává, že provedení pozitivní analýzy je velmi náročné a tím nesnadné. Skupiny nátlaku nejsou organismy jednoduché, nemají stejné cíle, stejné sféry působení a stejnou organizační strukturu. V této souvislosti autor dokazuje, že Leninova charakteristika imperialismu již nemá platnost. Jeho argumenty však Leninovu definici nevyvracejí. I když Lenin provedl zobecnění imperialismu za jiných historických souvislostí a za jiného stupně rozvoje imperialismu, přece jen v podstatě jeho charakteristika platnost má. Jiná je otázka, že současný imperialismus se vyznačuje některými rysy, které dříve nevystupovaly do popředí.

V závěru se Jean Meynaud omlouvá za nedostatky. Upozorňuje na to, že jeho výklad je neucelený, že nemohl zhodnotit všechny skupiny nátlaku a také jeho metoda že je nesystematická.

Nedostatky rázu ideologického a metodologického, jak bylo poukázáno při hodnocení první kapitoly, se v dalších kapitolách opakují a prohlubují. Kniha, která je velmi obsáhlá, zůstala jen na povrchu výkladu mezinárodních skupin nátlaku, neboť přináší často dosti nepřehledné množství myšlenek, závěrů a námětů. Připočteme-li k tomu objektivistické hodnocení jednotlivých jevů, dostáváme obraz značně rozříštěnosti a někdy i nesprávně hodnocených příkladů.

Přes tyto nedostatky přináší kniha Jeana Meynauda mnoho užitečného. Především je to jedna z prvních knih, která si klade tak ohromný úkol, jako je rozbor mezinárodních skupin nátlaku. Přináší celou řadu zajímavých postřehů a podnětů, zaujme naznačením rozsáhlosti této důležité problematiky osvětlující vztahy na mezinárodním fóru. Nelze opomenout ani velké množství faktického materiálu. Například na 64 stránkách poznámek je soustředěna citace několika stovek publikací a článků. Index citovaných organizací přináší názvy 625 těchto mezinárodních skupin a organizací.

Mezinárodní skupiny hrají v mezinárodních vztazích velmi důležitou úlohu. Politická věda (nebo sociologie politiky) má o tyto otázky prvořadý zájem, neboť jejich studium umožňuje objasňovat vzájemné vztahy v mezinárodním měřítku. Je otázka, zda pojem „mezinárodní skupina nátlaku“ plně vyhovuje, zda by nebylo lépe používat jen pojmu „mezinárodní skupina“ jako obecnějšího a potom používat pojmu „skupiny nátlaku“. Přitom vyvstává otázka, jak označovat mezinárodní skupiny, například sportovní, umělecké apod., u nichž nemůžeme hovořit o přímém nátlaku, ale které přece jen mají určitý vliv. Jen z těchto náhodně vybraných otázek se ukazuje užitečnost studia mezinárodních skupin nátlaku.

Jaroslav Cikler

Sociologie mezinárodních vztahů

Pod názvem *The Sociology of International Relations* (s podtitulem *A Trend Report and Bibliography*) vydal Robert C. Angell v řadě *Current Sociology*, sv. XIV, čís. 1, 1966 (Mouton and Co., Paris, The Hague 1966, str. 62) přehledný spisek, v němž třídí a stručně charakterizuje sociologickou práci věnovanou tematice, již se sám zabývá, a spadající do let 1950–1964.

Autor přiznává hned v úvodu, že nejde o úsek sociologie tak vyhraněný, jako je např. průmyslová sociologie nebo sociologie výchovy. Avšak již 6. světový sociologický kongres se jím zabýval, neboť v době rozšíření nukleárních zbraní pocíťují i sociologové nutnost přispět k řešení světového problému zachování míru. Přesto, že se dnes od doby Darwinem inspirovaných teorií projevuje snad největší zájem o studium mezinárodních vztahů, je ještě trapně malý ve srovnání s pozorností věnovanou ostatním meziskupinovým vztahům. Příčiny toho vidí Angell 1. v empirismu, který zavlád ve Spojených státech pod vlivem chicagských sociologů (Thomas, Park, Burgess, Faris, Ogburn) a vedl k výzkumu zpravidla jen nejbližšího sociálního prostředí, a také ve Francii působením Durkheima a jeho školy, a 2. v zájmu o rozbor společenské soustavy v rámci určité země (představitelem tohoto směru v přítomnosti se stal Talcott Parsons).

Sociologii mezinárodních vztahů považuje autor za jeden ze zorných úhlů studia interakcí národních společností. Dvě dílčíka vyznačují práci na tomto úseku: 1. závislá nebo nezávislá proměnná, nebo obě společně, jsou jevy přesahující státní hranice („border-crossing“ phenomenon, franc. phénomènes „transnationaux“) a 2. představují společenské modely nebo společenskou strukturu. Veškerou sociologickou produkci daného úseku dělí podle předmětu bádání na tři části: 1. *Skladba a vývoj světové společnosti*. 2. *Společenská národní struktura a zahraniční politika*. 3. *Vnitrostátní účinky zahraničních zkušeností*. Mezinárodní politiku z okruhu tohoto zájmu autor vědomě vypouští.

V první části, nazvané *Skladba a vývoj světové společnosti* (v níž nepatrný počet teoretických prací přímo bije do očí, zatímco převládá zájem o praktické problémy), se uvádí tato klasifikace: A. Teorie mezinárodní soustavy (z autorů tohoto oddílu jediný R. Aron je sociologem). B. Mezinárodní konflikt (zaregistrováno na třicet prací věnovaných studené válce). C. Procesy přizpůsobování mezi národy (z prací v této oblasti plyne, že katedroví sociologové zřejmě nevěří, že se budoucí světová společnost nutně soustředí kolem OSN). D. OSN a přidružené útvary (je tu zmínka i o třech pracích zdůrazňujících nutnost světové university či jiné „intelektuální ústředny“). E. Rozbor oblastních seskupení a studie vztahů mezi dvěma národy (řada cenných prací).

Druhá část, *Národní společenská struktura a zahraniční politika*, jež zahrnuje nejméně titulů (tematika zajímala více pracovníky v poli-

tické vědě), se rozpadá na tyto oddíly: A. Všeobecné studie (velmi různorodé). B. Společenská činnost v diplomacii. C. Využití masových dorozumivacích prostředků jako nástrojů zahraniční politiky. D. Působení elit a zájmových skupin (několik málo hodnotných prací). E. Vliv mas (dvě pojednání zdůrazňují, jak rozdílné struktury politických režimů určují vliv mas na zahraniční politiku; jeden autor (S. Melman) však uvádí, že masy mohou prosadit účast své země na odzbrojení i proti vůli vlastní vlády). F. Postoje partikulárních skupin. G. Zvláštní programy a společenské procesy jinde nepodchycené.

Třetí část, *Vnitřní účinky zahraničních zkušeností*, jež zahrnuje nejbohatší skutečně sociologické písemnictví, má tyto oddíly: A. Účinky zahraničních styků všeobecně. B. Účinky účasti v mezinárodních nevládních organizacích (ačkoli je na 1500 takových organizací, je tu jen nepatrný počet studií). C. Účinky stěhování. D. Účinky cestování a krátkých pobytů v cizině (tematika sub C. a D. je poměrně hojně sociology studována). E. Účinky pobytu v cizině (z obchodních nebo vojenských důvodů, misionáři, badatelé, studenti). F. Účinky kulturní výměny.

Dále se autor věnuje předmětu a metodám sociologického výzkumu mezinárodních vztahů a studuje tyto oblasti: A. Potřeby a možnosti (podnětné a nabádavé studie). B. Sociologie mezinárodních vztahů ve vědeckém kontextu. C. Promítnutí mezinárodních vztahů do her (registruje práce věnované více méně experimentálními technikám využívajícím různých her, které dosud v politické vědě sloužily spíše vyučování než výzkumu).

Autor dospívá k závěru, že sociologové dosud málo přispěli k studiu mezinárodních vztahů, což snad souvisí i s tím, že dosud nebyla vypracována přiměřená teorie „soustav ve vzrůstu“ („crescive systems“, „systèmes en croissance“).

S textem bezprostředně souvisící a v souladu s ním uspořádaná bibliografie zahrnuje 448 titulů (v tom osm prací autorových). Pojednání, jejichž obsah není patrný z názvu, jsou stručně charakterizována. Připojený rejstřík autorů je vyčerpávající.

Bude-li čtenář po přečtení spisku snad poněkud zklaman, budou-li se mu zdát závěry

chudé, není to jen vinou autora, který přistoupil ke své látce dosti formálně, spokojuje se jejím uspořádáním podle témat a podává je jen zcela stručně hodnocení literatury jednotlivých oddílů. Je to také do značné míry způsobeno roztržitostí sociologické produkce na celém sledovaném úseku a malým počtem teorií, jež by stály za rozbor; autor se však ani ve vši stručnosti o to nepokouší. K příčinám opoždění zájmu sociologů v dané tematice by bylo možno přidružit další, např. někdejší americký izolacionismus. Pojem světové společnosti (world society, société mondiale), odlišné od mezinárodní organizace, jak ostatně autor právem připomíná, je sice velmi vágní, ale současně plodný, neboť vede k úsilí o postizení nové, stále se měnící společenské skutečnosti a inspiruje k hledání odpovědí na vážné otázky, např. zda zajistí stabilitu světové společnosti lépe mezistátní OSN či nějaká organizace nadstátní (str. 8). Správná je jistě i připomínka, že je málo studií v oddílu III. B. (o nevládních organizacích); stálo by však za pokus vysvětlení tohoto faktu tím, že na příslušných stycích (patří sem mezinárodní odborové ústředny, Mezinárodní červený kříž, Mezinárodní obchodní komora) se podílí poměrně malý počet expertů a že jejich vliv (jak poznal autor recenze z vlastní zkušenosti) je malý. Ačkoli má práce v podtitulu slůvko trend, vyjadřující jistě i autorův záměr, je jeho charakteristika poměrně skrovná. Autor se domnívá, že doba padesáti let ve vědě je krátká na odhalení nějakého trendu. Konstatuje aspoň vzestup počtu zaznamenávaných prací, nicméně soudí, že může být i výsledkem dokonalejší knihovnické služby. Proto hlavní význam spisku spočívá v tom, že se může stát dobrou pomůckou pro adepty naší vědy, pokud by se chtěli specializovat ve studiu mezinárodních vztahů, které zejména v přítomné době nemůže být bez užitku (oživení styků, nebývalý rozvoj turistiky, postgraduální zahraniční praxe atd.). Po této stránce autorovy poznámky k jednotlivým oddílům mohou působit podnětně i na naši vědu (k I. D. na studie o funkci University 17. listopadu, k I. E. na studium styků mezi socialistickými zeměmi, apod.).

František Potužil